

Nyugati hirlevél
31. szám 2001. július 10.
Független Elektronikus Újság
Szerkesztő: Bika Julianna
E-posta : BikaJuli@aol.com
Efax: 508-437-2661
Honlap: <http://www.hhrf.org/nyugatihirlevel>

KÜLÖNKIADÁS
KOSSUTH SZOBOR AVATÁS ALKALMÁBÓL
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBELI KÉT MAGYAR TELEPÜLÉSRŐL
ÁRPÁDHONRÓL ÉS ÚJBUDÁRÓL

IOWA
ALGONA

Iowa államban Kossuth megye (County) ez évben ünnepli alapításának 150-ik évfordulóját. Akkoriban gyakran híres emberekről neveztek el amerikai településeket, illetve megyéket, így részesült ebben a megtiszteltetésben, az az idő tájt már Amerika szerte ismert szabadságharcos Kossuth is. Kossuth County megalakulásának hivatalos dátuma 1851 január 15-e közel egy évvel megelőzte Kossuth amerikai látogatásának idejét. Minthogy Iowa s a környező vidék akkor még lakatlan terület volt, maga Kossuth Lajos nem járt ott amerikai látogatásakor.

A Kossuth megyei hatóságok teljes méretű bronz szoborral emlékeznek névadójukra, amit 2001 július 13-án avatnak fel. Az Egyesült Államok harmadik álló alakos Kossuth szobra a megye székhelyen, Algona városban, a megyeháza előtt lesz felállítva.

A szükséges anyagiakat főleg adományokkal fedezték. A szponzorok többsége a helybeli lakosok, iparosok, vállalatok voltak. Egyéni akcióval az amerikai magyarság is hozzájárult a szobor költségeihez, de nem Kossuth Countyból, ahol csak egy magyar családot tartottak számon, hanem más országrészekből, Cleveland, Connecticut, Denver, Los Angeles, Louisiana, New York, stb. magyarjai küldték a hozzájárulást. A szponzorok neveit emléktéglák jelzik, melyek szobor előtti teraszt alkotják.

A leleplezési ceremónián az amerikai valamint a magyar himnusz hangzik majd el Harmincnyedik USA katona zenekar előadásában.

Az ünnepségen a hivatalos Iowa állambeli személyiségek mellett több amerikai magyar szervezet képviselteti magát, s többek között Jeszenszky Géza magyar nagykövet mond ünnepi beszédet.

Kossuth megye e jeles eseményéről szép kiállítású bulletint adtak ki a szobor képével a címlapon.

Hamarosan a Kossuth honlapon <http://hungary.ciw.edu/kossuth/index.html> megjelentetik a szoboravatással kapcsolatos képek és hírek.

LOUISIANA
ÁRPÁDHON

ÁRPÁDHONI HAGYOMÁNYNAP

ÖREGEK ÜNNEPLÉSE

Bika Julianna és Papp László közös írása

Thank you for preserving your Hungarian heritage ! Ezzel az angol nyelvű felirattal várták a környék 75 éven felüli magyarjait a Louisiana állambeli Árpádhon Kulturális Egyesület lelkes tagjai.

Az 1896-ban alakult Árpádhon magyar településre északi államokból: ohioi és pennsylvaniai favágók, bányászok jöttek a Charles Brakenridge fűrésztelepre dolgozni, annak reményében, hogy a kivágott fák helyére eperföldeket telepíthetnek. Brakenridge szállást és jó hitel lehetőséget ígért. Bruskey Gyula, Zboray Tivadar és Mocsáry Ádám volt az első három telepes, akik buzdították északi társaikat is az olcsó déli föld megszerzésének lehetőségével. Hiszen zsigereikben élt a föld szeretete és a magyarok kaptak az alkalmon, amely megszabadította őket a nehéz ipari munkától.

Mivel az első telepesek 1896-ban jöttek, a települést a honfoglalás emlékére Árpádról nevezték el. 1900-ban 17, 1910-ben már 65 magyar család telepedett le a környéken. A kezdetben fűrésztelepen dolgozó munkások kölcsönből vásárolták a földet.

"500 tallér évi tiszta hozomány, egy akér szamócából jó évben a magyar gyarmaton Louisiánában ! . A legnagyobb magyar gazdasági egyesület a Nagy Amerikában az Árpádhoni" -. Így szólt 1910-ban a hirdetés a clevelandi Szabadság újságban.

A telepesek nehéz munkája meghozta gyümölcsét , egyre többen hallottak sikerükről. 1912-ben alapítják kétnyelvű újságjukat az Amerikai Magyar Kertészlapot. Ezidőtájt alakulnak a katolikus és református közösségek, s megépül a két a templom is. Elsőként 1908-ban református templom építéséhez fogtak a Brakenridge Fűrésztelepi kölcsönből, s 1915 március 15- én avatták fel a ma is álló épületet. Itt több mint ötven évig csak magyarul folyt az istentisztelet. A templom temetője az amerikai magyar emlékek egyik fontos őrzője. Többek között itt található a falu bábájának, Bika néninek a sírja, róla neveztek el egy sort a reformátusok örök pihenőjében. A mintegy félezer magyar sír felirata izgalmas etnográfiai tanulmány. A feliratok arról árulkodnak, hogy a telepesek többsége Északkelet Magyarországról vándorolt ki Amerikába, de találni itt marosvásárhelyi születésűek nyughelyét is. A névváltozások a legszembetűnőbbek, az amerikai olvasztótégely egy fejezete tudná csak elmagyarázni, hogyan lett Császárból Choucer, Szabóból Taylor, vagy Királyból King.

A Szent Margit templom építését a katolikusok Juhász József és felesége adományából 1910-ben kezdték el. A húszas években mind a két templom mellé közösségi épületet emeltek .

Kezdetben a magyarok csak magyarokkal házasodtak, s nem igen tanultak meg angolul, ami a környék nemtetszését váltotta ki. A magyar családok száma 1935-re 200-ra emelkedett, ekkor összesen 1500 ember élt Árpádhonban.

A telep története nem lenne teljes Alex Bartus református lelkész említése nélkül. A tiszadobi szegény részesbérllő családból származó fiatalembert a falu küldte el tanulni a Bloomfield College and Seminary, Bloomfield N.J. teológiára. Alex Bartus 1921-től negyvenhat éven át látta el lelkészi feladatát a magyar településen s Árpádhon papja, iskolaigazgatója, tanítója, az epertermesztés és a helyi földművelés, a környezetvédelem oktatója, egyszóval az egész település életének erős kezű vezetője volt. Ma már a falu idősei tudnak csak magyarul, akik többsége tőle, a strawberry preachertől, az Árpádhoni eper-farmer prédikátortól tanulta meg a magyar nyelvet. Az Amerikai Magyar Alapítvány a nyolcvanöt éves korában elhunyt Alex Bartusnak 1977-ben posztumusz kitüntetés adományozott.

A Kropog család katolikus, a testvérekből még hárman élnek a faluban, ők nehezen ugyan, de még beszélnek magyarul. Szüleik egymás között magyarul

beszéltek, a gyerekek a Szabadság újságból, vagy egy-egy kalendáriumból tanultak olvasni, hiszen az ő idejükben még angol nyelvkönyvük sem volt, nem hogy magyar. Kropog Sándor a hetvenes években a magyar iskola megszervezésével páratlan érdemeket szerzett, amikor magyarországi tanárok meghívásával öt esztendőre fellendült Árpádhonban a magyar nyelvű oktatás. A jelenlegi Los Angeles-i konzul Galántai Ambrus volt az egyik tanár.

1935 után a falu hanyatlásnak indult, amikor a fűrésztelep megszűnt és a Hammond és Baton Rouge között épült vasút is elkerülte a települést. A közeli Albany város vonat megállója köré gazdag kereskedelmi központ épült, mely elszívta Árpádhon lakosságát. Ma összesen mintegy háromszáz magyar leszármazott él a telepen, a két templomban már csak angol nyelvű szertartás van. Ugyanakkor az Árpádhoni Kulturális Egyesület lelkes tagjai lehetőségeik szerint a legnagyobb erőfeszítéssel védik s próbálják megtartani gyökereiket. Ünnepeikre az asszonyok magyar ételekkel csalogatják a település látogatóit.

A faluban az eperbor pincészet nemrégén megszűnt, de egy kolbászüzem működik, sőt egy magyar cukrászda is nyílt.

A település öregjeinek tiszteletére a hagyományőrző ünnepséget évente megrendezik, evvel hódolnak a 75 éven felülieknek magyarságuk és magyar hagyományuk ápolásáért. Százegy hetvenöt éven felüli személy él még az Egyesült Államok legnagyobb magyar földművelő településén a louisianai Albany melletti Hungarian Settlement-ben, vagy annak környékén. Az idén is a már hatodik napja tomboló "Allison" trópusi vihar ellenére negyvenen felül jelentek meg az öregek, s több mint százan voltak együtt az. ünneplők. Minden felkészültöt kapott egy díszoklevelet, amelyben ez áll: "Hungarian Heritage Day Honoree 2001-06-10, Arpadhon Hungarian Settlement Cultural Association - Striving to preserve our heritage". Egyik oldalon a földieper, a másik oldalon az őszi szüreti mulatság jelképei és egy arany pecsét látszik a kitüntető diplomán.

A 88 éves Elizabeth King elmondta, hogy heten voltak testvérek és még négyen élnek. A szüleitől tanult magyarul, hol angolul, hol magyarul beszélgettek. Az ünnepségen magyar énekek következtek, vidáman, bár meglehetősen hamisan, énekelték a magyar énekeket, míg a történész Victoria Mocsary próbálta diktálni az ütemet. Helen Nyéki így énekelt el a "Részeg vagyok rózsám mint a csap" kezdetű dalt:

"Darling I'm so drunk, just look at me
I've had a lot of beer and wine it's plain to see
I can't go home, dear my legs won't carry me
So let me spend the night right here, in your sweet company -
Haza mennék hej de nem tudok,
Reggelig Róózsám Náálad maradok."

Sue Martin a Kulturális Egyesület előző elnöke magyar ruhájában vidám cajun zenét pengetett, félórával előtte még csárdást járt. Majd magyar táncsal körbejártak. Cajun, magyar és amerikai kultúra keveredett vidám egyvelegben. A hivatalos köszöntőt James King, az ez idei elnök mondta, az ünnepi beszédet pedig Dr. Gergátz István, a New Orleans-i tiszteletbeli konzul tartotta. Végezetül egy amerikai dal: "God bless America, my home, sweet home" fejezte be az ünnepséget.

Ezeknek az embereknek Amerika a huszadik század viharaitól mentes, boldog életet adott. Egészséges, nyugodt öregséget és hosszú életet kaptak az Új Világtól.

IOWA

ÚJ BUDA NYOMÁBAN

Sztáray Zoltán írása

Talán negyedszázada is van már, hogy az egyik New York-i magyar

könyvkereskedésben rábukkantam Ács Tivadar - Kossuth papja - New Buda című, Budapesten 1941-ben kiadott könyvére. Jó néhány, a Kossuth-emigrációról szóló könyvet, tanulmányt olvastam el már odahaza is, de Új Budáról addig semmit sem tudtam. A könyv ama oldalai keltették fel az érdeklődésemet, amelyek Kerényi Frigyes Új Buda-i tartózkodásáról, majd tragikus haláláról szóltak. Kerényit valahogy a magyar irodalom kitagadottjának véltem és vélem még ma is. Ezért izgatott az a kevés, amit Ács Tivadar némi bizonytalansággal megírt felőle. Érdekes alakja ő az irodalmunknak, történelmünknek. Német származású, német anyanyelvű családból való. Magyarul talán csak kamaszkorában tanult meg, mégis egyetemi hallgatóként már magyarul versel, s néhány esztendő múlva Eperjesen Petőfivel, Tompával kél költői versenyre az ismeretes, Erdei lak megéneklésével. Részt vett a szabadságharcban, majd 1850 végén nekivág a világnak s New Yorkban köt ki betegen a viszontagságos hajút után. Hozzá írta

Tompa a Levél a kibujdosott barátom után című versét:

Ki messze, messze vagy, kinek hajója már
A zúgó tengeren remélve küzdve jár,
Vagy a boldog világ előtt horgonyt vetett:
Egy-két szót jó barát, hadd szóljak még veled.

Kerényi még Eperjesről ismerte Újházi Lászlót, a sárosi főispánt, Új Buda alapítóját. New Yorkból St. Louison át indul utána Iowába. Talán 1851 nyarán érkezhetett meg. Neki sem lehetett ideje lerakni az általa elfoglalt földön egy új gazdaság alapjait. Világéletében vékonydongájú volt, ez év végén - úgy tudja Ács Tivadar - az Újházi-tanyán feküdt betegen. Azután nyoma vész, mint költői versenytársának, Petőfinek. Semmi biztosat ezentúl nem tudunk felőle. Ács Tivadar azt írja, egy ideig még Új Budán maradt, majd az időközben Texasba költözött Újházi László után indult volna. Ács szerint az eső és a hideg ellen útközben egy faszénégető bogsában menedéket keresve, halálra égett. A zsebében mindössze az útlevelét találták volna meg. A hazai lapok valamikor csak 1852 nyarán adtak hírt Kerényi haláláról, inkább csak az eltűnéséről.

Előbb arra gondoltam, valahol Texasban, Austin és San Antonio között kellene kutatnunk Kerényi után, ám később rájöttem, a texasi útja csupán legenda lehet. Kerényi Frigyes után - ha ennek csupán egy cseppnyi eredménye lehetne - Iowában, az egykori Új Buda tájékán volna érdemes kutatnunk.

Új Buda: a nagy magyar álmok egyike. Az egykori komáromi kormánybiztos, Újházi László és Kossuth Lajos emigrációs tervezgetésének tárgya. Új hazát teremteni, ha csak ideiglenesen is, az amerikai "szabad státusokban" a száműzött magyarságnak. Különbözött az elképzelésük. Újházi határozottabb és talán szerényebb volt, megelégedett volna egy magyar településsel, Kossuth egy egész amerikai státusra, államra gondolt. Később pedig attól tartva, hogy az állandó letelepedéssel a haza felszabadítására szánt emberanyagát veszítené el, elvetette a gondolatot. Ismétlem, Újházi szerényebb volt, de a tettek embere. Ahogy 1849. december 16-án számos emigráns társával, családjával a Hermann nevű gőzhajón megérkezett New Yorkba, menten munkához is látott. Lehettek kecsegtető reményei. Amerika népe ünnepelte az eltiport magyar szabadságharc hőseit. Járt Washingtonban az elnöknél is. A New York-i tartózkodása nem volt bosszúságoztól, kényelmetlenségektől mentes: az emigráns magyarok akkor se nagyon fértek össze. 1850 nyara elején indultak útnak az akkor még foglalatlan földekben bővelkedő, amerikai középnyugati tájak felé. Iowa déli részén, a Thompson folyó partján állapotodott meg a kis csoport. Talán nemcsak azért, mert itt szinte végeláthatatlan szűz földeket találtak.

Ahogy engem, feleségemet, Nórikát is izgatta Új Buda és az is, hátha valami nyomot találunk Iowában Kerényi Frigyes után. Így indultunk el jó néhány esztendő múlva az egykori Új Buda helye felkutatására. A New York-i legnagyobb közkönyvtárban számos egykori iowai térképre találtunk. Olyanokra is, amelyeken szerepelt Új Buda, némelyeken pedig csak a Hungarian Settlement - magyar település - megjelölés. Ez utóbbiak meglehetősen

pontatlanoknak tűntek. E térképek másolataival, Ács Tivadar említett könyvével indultunk el a felfedező útra azzal a büszke, ám egyúttal szomorú tudattal, hogy századunkban magyar még nem kereste az egykori település nyomait. Chicago és Des Moines irányából közelítettük meg autóval Iowát, De Wittnél keltünk át a Mississippin. Valamivel északabbra hagytuk el a folyamatot, mint Újháziék annakidején. Ők Burlingtonig hajóval mentek, ott szálltak partra. Délnek fordulva igyekeztünk követni az útjukat.

Ahogy közeledtünk a térképen megjelölt Decatur megye felé, nem volt nehéz rájöttünk, mi állította itt meg Újháziékat. Bármerre néztünk, észak-magyarországi táj tárult elénk. Magyarországon a Garam és a Bodrog vidékétől északra megszólalásig hasonló vidéket találunk. Iowában legfeljebb a magyar középhegységek hiányzanak. Nem kétséges, a Thompson folyónál megtorpant Újházi László szeme előtt a nemrégiben elhagyott felvidéki völgyek rémlettek fel. Valóban, a Thompson folyó megszólalásig hasonlít a Bodroghoz: ugyanolyan széles, a medre éppen olyan sekélyen vágódik be a talajba, vize ugyanolyan csendesen hömpölyög és majdnem hihetetlen, de a partját is ugyanazok a fák, cserjék szegélyezik, akár amazét. Nem csodálkoztam, egykori kitűnő földrajz-professzorom, Teleki Pál tanításaiból tudtam, Iowa növényföldrajza majdnem azonos a magyarországgal. Persze, nem ok nélkül, hiszen valamely terület növényvilágát elsősorban a klíma és a talaj minősége határozza meg. Különösen ott, ahol az ember a természetes tényezőket még nagyon nem változtatta meg. Az iowai évi közepes hőmérséklet ugyanaz, mint a magyarországi, mindkét területen nagyon meleg a nyár, hideg a tél. Ugyanannyi csapadék jut itt is, ott is. Még az esztendei elosztásuk is hasonló: esős a tavasz és a késő ősz. Majdnem azonos az évi napfény mennyiség, a tengerszint feletti magasság is. Nincs sok különbség a talaj összetételében. Legfeljebb Iowában hiányzanak a kötetlen homoktalajok. Nem csodálkoztunk hát, hogy a Thompson folyót szegélyező kis galériaerdőben fűz-, nyár- és égerfát találtunk a víz közelében. Bodzát, mogyoróbokrot, eperfát, akácot távolabb. Amerikában itt láttunk először az alföldi homokon annyira gyakori királydinnyét. A csalitos részekből szarvasok, őzek ugrottak meg s bőviben láttunk itt nyulat, fácánt, foglyot, szürke vadgalambot, gerlét.

Kora délután érkeztünk meg az egykori Új Buda környékére. Még New Yorkban hallottuk, hogy Decatur megyében, Leon nevű városkában még élhetnek az egykori magyar telepések leszármazottai. Magyarok után kutatva legelőbb a telefonkönyveket böngészi át az ember. Bizony, időbe telt, amíg végre az első magyar névre leltünk: Mrs. Lena Varga. Perceken belül csengettünk az ajtajánál. Idős, megnyerő külsejű, barátságos arcú hölgy nyitott ajtót. Bemutatkoztunk, elmondtuk, az egykori Új Buda-i magyar telepések nyomát keressük.

Njú Buda - igazított ki bennünket a csak angolul beszélő hölgy -, mi így mondjuk, Njú Buda. Azután csakhamar kiderült, jó helyen járunk és kicsoda a kilencvenedik születésnapját nemrégiben ünnepelt hölgy: a szabadságharcos Varga Ferenc István nevű fiának az özvegye, az Iowában nagy tekintélyre szert tett Varga István második, amerikai származású felesége. Elmondta, a férje tizenöt évvel korábban halt meg és ha még élne, akkor most éppen száz éves volna. Mindez egyezett azokkal az adatokkal, amelyeket Ács Tivadar könyvében találtunk.

Érdeklődtünk az özvegytől, tudja-e hol volt Új Buda? Kicsit bizonytalankodva válaszolta, Davis Citytől északra, de már semmi nyoma sincs, a helyén csak szántóföldek találhatók. Ahogy beszélt Új Budáról, felragyogott az arca. Elmondta, igen jelentékeny helységnek ígérkezett, hogy postahivatala is volt s hogy a főterét Kossuth Square-nek hívták. Említette, a férje réges-régen járt az apjával, Varga Ferencsel Magyarországon, s hogy onnan hoztak magukkal hazai földet. Férje halála után sok magyarnyelvű iratot, levelet talált és ezeket vejének, akinek ügyvédi irodája van a városkában, adta át megőrzésre.

De van nekem is valami emlékem, - állt fel Varga István özvegye és kereskedve az íróasztala fiókjában, egy selyemszalaggal átkötött irattartóból

tenyéryni megsárgult kartont vett elő. Ez nem magyarul van, de talán érdeklí magukat - szólt: ezt a szöveget a férjem másolta le, azon a kis zacskón volt, amelyből a Magyarországról hozott földet tették az apósom sírjába.

"A handful of nature soil
To quiet the heart's longing."

Magyarul: Maroknyi otthoni föld, hogy megcsendesítse a szív vágyakozását...

Maroknyi otthoni föld..., azt hiszem, Mrs. Varga megértette, miért szökött könny a szemünkbe. Az amerikai földből talán ezer meg ezer hold volt, vagy lehetett az Amerikába kibujdosott magyarok birtokában, de a maroknyi magyar hanttal tértek Iowában örök nyugovóra.

- Emlékszik-e még a környék lakossága az egykori magyar telepésekre, Új Budára? - kérdeztük az özvegyet?

- Persze, megmaradt a magyarok emléke nálunk - válaszolta -, hiszen ők mások voltak, mint a többi telepések. A magyarok iskolázott, művelt emberek voltak, a férjem is beszélt vagy fél tucat nyelvet, bankigazgató volt és a megye főpénztárosa, senki az itteni iskolákért nem tett annyit, mint ő. Ilyen ember volt az apja is, aki főispán volt Magyarországon, meg Kossuth főembere. Itt, Leonban pedig polgármester. Nem lehet ezeket a magyarokat elfelejteni! Más a helyzet Új Budával, ez nem állott fenn hosszú ideig, hanem talán csak néhány évig. A férjem említette, hogy a magyarokat nehéz volt összetartani. Nemigen tudtak egymással megegyezni, mindegyikük mást akart. A vezetőjük pedig..., várjanak csak hogy is hívták a vezetőjüket?

- Újházi László, - szóltam közbe.

- Igen, igen Újházi, - mesélt tovább az idős hölgy - Újházi csakhamar elhagyta Új Budát. Mondják, kihantolta az ott eltemetett feleségét, szekerre rakta és elindult vele Texasba. Nem is jött többé vissza Új Budára. A többi magyar pedig szétszóródott. Nem voltak azok farmernek való, tanult emberek voltak, akiket másutt is szívesen láttak.

Múlt az idő, de mi akár napokig is hallgattuk volna Mrs. Vargát, ám nem élhattünk vissza készségével, egyre fáradtabban ásta elő emlékeit.

Megköszöntük a szíves fogadását, felvilágosítását, búcsúzkodtunk.

- De jöjjenek még vissza erre a környékre. Higgyék el, még sok nyomot találhatnak itt az egykori magyarokról. A könyvtárban, a levéltárban bizonyára sok minden akad még. Az is lehet, a vejemenél is, aki sajnos, most nincs itthon.

Késő délutánra járt az idő, a megyei levéltár már zárva volt, így csak a város könyvtárában keresgélhattunk Új Buda nyomai után. Több időre lett volna szükségünk ehhez is, így csupán egyetlen érdemleges forrásra akadtunk Újházi egykori magyar települése felől, amellyel addig nem találkoztunk és amelyet valószínűleg a Kossuth-emigráció kutatói sem ismernek: az 1915-ben S. I. Clark Publishing Company által Leonban kiadott "History of Decatur Country, Iowa" című munka első kötetére. Ennek az V. fejezetében G. P. Arnold "About New Buda and the Hungarians" - magyarul: Új Budáról és a Magyarokról - című tanulmánya található. A hat oldal terjedelmű, magyarok iránt nagy szimpátiával megírt tanulmányt időközben már el is küldtem a Széchényi Könyvtárnak. Íme a magyarra fordított, figyelemre méltó szövege:

"Az 1848-as magyar forradalom egyike azoknak a buzdító eseményeknek, amelyek abban az időben nagy hatással voltak egész Európára. Korábban Magyarország Ausztriával volt politikai egységbe kényszerítve, ám a magyarok követve szabadságvágyukat, ez alól meg akartak szabadulni. E szabadságharcban két személyiség tűnt ki: Kossuth Lajos, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke és Görgey, a hadvezetés géniusza. Kossuth kiváló szónok volt, bizonyos tekintetben párja nélküli a történelemben. A törökországi fogságában, szegényes körülmények között annyira mesterévé vált az angol nyelvnek, hogy mind az angliai, mind az amerikai hallgatóközönségét elbűvölte. Nem kisebb bírálója, mint Ralph Waldo Emerson, aki ez idő legnagyobb szaktekintélye volt ezen a téren, mondotta, Kossuth birminghami beszéde a szónoklat legmagasabb régióiba tartozott. Kossuth amerikai körútja diadalmenet volt. Hiába volt szónoki sikere ilyen ragyogó, a büszke magyar hazafit ez nem

elégítette ki: ő katonai beavatkozást szeretett volna elérni a magyar szabadság kivívásához és nehezteléssel volt tele, amikor látnia kellett, erre aligha van lehetőség. Kossuth kitartott elvei mellett a végsőig: Milanóban talált menedékre. (A szerző itt téved, összecserélte Milanót Torinóval.) Kossuth hazájába soha nem tért vissza.

Ahogy vége lett a harcoknak, megindult a menekülők áradata: Angliába és különösen Amerikába. Közvetítő állomásként Törökország szolgált. Kossuthot amerikai hadihajó vitte Angliába, majd Amerikába. New Yorkban óriási lelkesedéssel fogadták, majd Washingtonban vendégelték meg kíséretével együtt az amerikai kormány költségén az akkor igen előkelő Brown's Hotelben. Beszédet mondott a Kongresszusban, ahol Webster külügyminiszter elnökletével fogadást adtak tiszteletére. A Kongresszus törvényben biztosította, hogy minden menekült magyar a bárhol található, még le nem foglalt földekből quarter sectiont (64 hektárt) választhat magának, ami után tíz évig adót sem kell fizetnie.

A Decatur County-beli magyar kolóniának Újházi, a Duna egyik erődített szigetének, Komáromnak egykori kormánybiztosa, volt a vezetője. A kormánybiztos és kísérete 1851 táján érkezett erre a vidékre. Akkor, amikor a Grand River Valley (Jelenleg a Thompson folyó völgye.) még szabad, lefoglalatlan és felméretlen terület volt. A településnek a kormánybiztos adta a nevét és ő volt az első postamester is a megyében. A postahivatal a Nine Eagles-i Allen Scott farmján volt. Scott korábban költözött erre a vidékre, egy időben a Missouriból jött Thompsonnal és a Cainesvilleből érkezett Péter Cainnal. Az Újházi felállította postahivatal előtt a Missouri államban lévő Princetonnig jöhetett csak erre a vidékre levél és kelet felé semmiféle híradási lehetőség nem létezett.

A kormánybiztos Újházi építtetett egy házat, eléggé érdekes formájút. Ez volt ekkor a környék legtöbbször kerülő hajléka. Emlegették felőle, hogy szokása volt kilovagolni a prérre, szemrevenni a vidéket és megjelölni, hol kezdődik és meddig tart a magyar kolónia számára lefoglalandó terület. Mondják, hogy ebbe beletartozott a jelenlegi Davis City és az ettől dél-nyugatra lévő vidék is. Felrémlett előtte a megteremtendő hatalmas kolónia, ahol honfitársai békében élnek majd a csillagos-sávós lobogó védelmében. Ezt a rózsás szemléletű elképzelését megosztotta Pomutz György ezredessel, aki később az eredeti tervnél is sokkal ígéretesebbet, nagyobbat dolgozott ki Új Buda részére. Ám ez már egy másik történet és róla később lesz szó.

Újházi kormánybiztos családjával és Pomutz Györggyel 1853-ban Texasba, San Antoniába költözött. Újházi itt is maradt egészen öregkoráig és sohasem tért vissza szülőföldjére.

Pomutz visszajött Új Budára és egy Drahos nevű kultúrmérnökkel elkészítették a magyar település igen sokat ígérő tervét. A kitűnően megrajzolt térképük mutatta az Egyetem teret, a Boehm utcát és a Kossuth teret. Minden olyan épületet, amelyre egy igazi városnak szüksége lehet. Pomutz ezredes e terv alapján adott is el házhelyeket. Néhány német család is csatlakozott a magyar településhez. Igyekezett telepéseket találni St. Louisban, mi több, még a New Jerseyben lévő Hobokenben is. Úgy tűnik, ha manapság élne, megérdemelné, hogy megszállott pénzembernek nevezzük. Voltak, akik ezért becsmérelték is, ám megnyerő személyisége, beszéde mindig meghozta számára a népszerűséget. Majdnem olyan jól beszélt angolul mint Kossuth és könyv nélkül idézte az ebben az időben nagyon népszerű költőt, Byront. Alapos nyelvi műveltsége volt: a magyaron kívül beszélt angolul, franciául, németül és még egy-két szláv nyelven. Magas volt, szőke, tekintélyes szakállal, bajusszal, göndör hajjal. Jóllehet, katonás tartása volt, de kellemes modorával mindig meg tudta kedveltetni magát. Ez volt Pomutz György ezredes az 1851-es évek végén.

Most érkezünk el az amerikai polgárháborúban való szerepéhez, ami valóban kiemelkedő volt. Megírta az egyik brigád történetét is. A háború végén a cári udvarba nevezték ki konzulnak. Péterváron halt meg 1894-ben, mint amerikai főkonzul. Görög szertartással temették el. Érdemes megemlíteni felőle, hogy az egyik amerikai újságcikk szerint néha a cári udvarban egykori amerikai ezrede tábornoki egyenruhájában jelent meg.

Az Újházi-Pomutz-féle álom a nagy Új Buda felől talán nem is volt annyira reménytelen, mint azt valaki gondolhatná. Mások kezében, másféle szervezéssel talán Új Buda ma is virágzó helységgé vált volna.

Az ezredes halála után a pétervári amerikai konzulátus Washingtonban érdeklődött a rokonai után, mert úgy tudták, egy igen jelentős birtok maradt utána. Ezt látszott bizonyítani a hagyatékában talált, jelentős városnak feltüntetett Új Budáról készült színes térképhez csatolt számos birtoklevél. Ám ebben az időben a térképen szereplő Kossuth és Egyetem téren csupán a kukorica levelei hullámoztak az iowai szélben.

Valaki azt emlegette, hogy Újházi Texasból visszament volna Magyarországra s a nagy Deákkal munkálkodott hazája sorsa megjavításán. Azon a munkán, amelyet még ma sem fejeztek be, ám Deák államférfiúi képessége révén igen előrehaladt. Cavour és Deák kortársak voltak, ám amíg Cavour álma, történetesen Olaszország egyesítése alkotmányos függetlenségben még életében megvalósult, Magyarország még ma is harcol ezért. Deák meghalt anélkül, hogy szíve-vágya teljesült volna. A legismertebb feltevés az, Újházi azután, hogy otthagyta Új Budát, Texasban talált új otthonra, ahol meglehetősen idős korában önkezével vetett véget életének. Nagyon valószínű, tartott kapcsolatot Deákkal és a magyar liberális körökkel, de akár Kossuth, soha nem tért vissza szülőhazájába, jóllehet ennek semmi akadálya sem lett volna. (Újházi László 1870-ben halt meg a texasi San Antonióban. Földi maradványait 1879-ben hazaszállították és a budaméri családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.)

Új Buda telepeseit nem szabad összetéveszteniünk Magyarországból érkező szláv népekkel, akik napjainkban szállnak partra Amerikában és a szénbányákban, az ipari üzemekben találnak munkát. Ez a régi magyar település iskolázott, képzett férfiakból állott, akik tisztséget viseltek Kossuth ideiglenes kormánya idején, vagy polgári hivatalokban, netán a hadseregben és akik egy új hazában számukra szokatlan körülményekre találtak. Megítélésünk szerint a magyar kolónia terve kudarcba fulladt, létszáma talán harminc, vagy negyven fő lehetett polgárháború kitörése idején. Később pedig csak néhányan maradhattak Új Budán.

Egy másik magyarra, Varga Ferencre, aki igen jelentős szerepet játszott Iowa történetében, százak emlékeznek vissza. Ő Kossuth egyik legbizalmasabb embere volt és a szabadságharc leverése után menekülnie kellett. Magát álcázva a legnagyobb titokban, hogy elkerülje Ausztria kopóit, Hamburgon és Anglián keresztül érkezett Amerikába, hogy Újházit kövesse Decatur megyébe. Itt élt, és itt is halt meg.

A magyar telepések nem tudták megvetni a lábukat Iowában, hiszen csak néhányuknak lehetett valamilyen tapasztalata a gazdálkodás körül. Ismeretes, milyen tájékozatlansággal fogtak magához, még a szántáshoz is. Ahogy Újházi kastélyának utolsó gerendája is elenyészett, füstbe ment minden bizonytalanság az a terv is, hogy Új Budából életképes település váljék. Az úttörő alapítók a sírjukban nyugszanak már és ami megmaradt utánuk, az nem egyéb, mint ennek a településnek a neve.

Az egyik legkiemelkedőbb tagja ennek a magyar kolóniának Varga Ferenc volt, aki igen korán érkezett Decatur megyébe és nyolcvanhárom éves korában halt meg 1902. október 5-én.

Varga Ferenc 1817. augusztus 8-án született a magyarországi Debrecenben. Édesapja az ottani református kollégium professzora volt. Szülővárosában járt iskolába és 1840-ben szerzett ügyvédi képesítést. Nemsokára Nagybecskerekbe költözött, ahol a Kiss család birtokának volt a jogi képviselője. Ennek a családnak tagját, Kiss Ernőt, végezték ki 1849. október 6-án. Ő 1840-ben, a szerbek és a románok véres lázadása idején tagja volt a rendfenntartó bizottságnak, amelyik hat hónapos működése során huszonhárom személyt ítelt el. Ez év januárjában a szegedi vésztörvényszéknek volt az elnöke. Azután, hogy ez a bizottság elvégezte a munkáját, Varga Ferencet alispánná választották Nagybecskereken. (Az 1840-es évszám vagy a szerző tévedése, vagy pedig sajtóhiba. Ezek az események 1848-49-ben történhettek.)

Amikor a déli seregtestek ellenállása hiábavaló lett, Varga Ferenc a torontáli honvédtisztekkel átkelt a Maroson és 1849. augusztus 13-án

Világosra érkezett, ahol a magyar hadsereg letette a fegyvert. Mintegy kétezer polgári személyt kísérték az orosz csapatok Kis-Jenőre. Közöttük volt, kocsin utazva Varga Ferenc és másik öt társa. Gyula mellett a kocsisuknak sikerült egérutat nyernie és Varga Ferenc a gyulai rokonainál talált menedékre. Itt sem volt biztonságban és nagybátyja tanácsára előbb egy faluban húzódott meg, majd édesanyját kereste fel Hajdúböszörményben. Végül belátta, menekülnie kell és a négy hónapig tartó bujdosást megelégtelve, az egyik unokatestvére segítségével sikerült egy más személy nevére kiállított útlevelet szereznie.

Vegyszerekkel szedte ki az útlevél eredeti tulajdonosa nevét és személyi adatait, majd Wágner Ferenc nevére és a maga személyi adataira hamisította. Ezzel a hamis útlevéllel érte el nehézségek árán Krakkót, ahol egy kiváló lengyel orvos segítségével új útlevelet szerzett és ezzel utazott Hamburgba, ahol csatlakozott számos menekült társához.

A német hatóságok csakhamar megelégtették e hazafiak vendégül látását, így a Schleswig-Holsteinban lévő Altonába ment, ahol 1851. január 1-ig maradt. Innen ment át Londonba Madarász Lászlóval, Majthényi Józseffel és más számos menekült társával. Erről az időszakról a következőképp számol be maga Varga Ferenc:

Itt hat hónapot töltöttünk minden háborgatás nélkül, szabadok, akár az ég madarai, várva, hogy valami majd csak történik és visszamehetünk a hazánkba. Ám be kellett látnunk, semmi reménysugár nem mutatkozott az égboltozatunkon és elhatároztuk, Amerikába megyünk. Madarász és Majthényi öt hónapot töltöttek Ostendében. Ide jött Madarász Vilmos nevű fia és Majthényi felesége a Tódor nevű fiukkal. Mielőtt hajóra szálltunk volna Anglia felé, negyven magyar szabadságharcos érkezett South Hamptonba Törökországból, valamennyi Bem egykori seregéből Bissinger kapitány, igazi nevén Drahos Ernő parancsnoksága alatt. Drahos valamikor Torontál megyében volt ügyvéd és a szegedi rendfenntartó bizottság elnöke. Szegény társunknak nem volt elegendő pénze szállásra, így megosztottam vele a magamét. Néhány napot töltöttünk Londonban, majd istenhozzádot mondottunk Európának. Liverpoolban hajóztunk be a Manchester nevű gőzösre Majthényivel, a fiával, Madarászákkal és Drahossal. A hajó kapitánya afféle felfuvalkodott fickó volt, így nem mondhatom, hogy az utazásunk kellemes lett volna. Huszonkét napba került, amíg átértünk az óceánon és ez alatt az idő alatt meglehetősen veszélyes vihart éltünk meg. Végre, augusztus 13-án kikötöttünk Amerikában. Miközben nagy örömmel köszöntöttük az új országunkat, mély sóhajtással gondoltunk vissza hazánkra, kívánva jobb sorsra fordulását és semmivel sem éreztük magunkat jobban, mint bármelyik közönséges bevándorló."

Eddig tart az amerikai G. P. Arnold írásában Varga Ferenc beszámolója, aki ötvenkét esztendeig élt távol hazájától, amit csupán egyszer látogatott meg ez alatt az idő alatt. 1858-ban nősült, a német származású Sanders Máriát véve feleségül, aki hét gyermeküknek adott életet. Egy fiúnak és hat lánynak. A fia, Varga István, sikeres és közismert üzletember volt Leonban.

Iowai látogatásunk során igyekeztünk megállapítani, hol is lehetett pontosan az egykori szabadságharcos magyarok menedékének vélt Új Buda. Leontól déli irányban fekszik Davis City. Minden jel arra mutat, hogy a két város között, valahol ott, ahol a jelenlegi 69-es országút keresztezi a Thompson folyót, kellett lennie Új Budának. A régi híd alatt szűkebb a folyó medre, sebesebb a folyása az egyik térkép szerint itt volt a "Davis Mill", a davis vízimalom. Vajon az-e, amelyikről Újházi László az egyik levelében beszámolt? A Thompson folyó kanyarjában álmodhatták, építhették meg részben száműzött honfitársaink kényszerű otthonaikat.

Felgyalogoltunk az enyhén emelkedő lankára, hogy szétnézzünk, mit láthattak innen Újházi Lászlóék? Minden valószínűség szerint azt, amit Xantus János is leír egy 1854-ben kelt levelében: "Előttünk fordult a Thompson folyó, élénk zöld fákkal, bokrokkal szegélyezetten, tőlünk balra csodálatosan szép tölgyerdő díszlett." Igen, mondtuk mi is, itt lehetett valahol Új Buda. Eltemetett magyar álmokon, magyar vágyakon tapodtunk. Igen, ide várták Újházi Lászlóék magát, Kossuth Lajost is...

Ács Tivadar könyve szerint ettől a vidéktől kezdve déli irányban, egészen

Missouri állam határáig minden földet, sok- sok tízezer holdnyit a magyarok foglaltak le. Vajon maradt-e leszármazóik közül ezen a vidéken valaki is? Hol temethették el Kerényi Frigyeszt, ha egyáltalán sír jutott neki? Bizonyára érdemes lenne ennek utánanézni és talán egy szerény emléktáblát is megérdemelne Új Buda egykori helye, ahol a Thompson folyó éppúgy folyik, kanyarog, mint Tokaj felett a Bodrog...

Utóirat

Jóllehet a Kossuth County Iowában van és ott volt New Buda is, semmi jel nem mutat arra, hogy a két helyen annakidején élők tudtak valamit is egymásról. Az is valószínű, hogy a szabadságharc után Iowa északi részén egy szál magyar sem élt, hanem az elnevezés kizárólag amerikai eredetű. A szabadságharc megítélése ugyan hasonló volt az amerikai vezetők és az amerikai nép körében, ám amíg az amerikai hivatalosok nagyra tartottak Kossuthot és kiemelkedő fogadtatásban részesítettek, a bécsi kormány ellenében nem cselekedtek semmit. Ez a tény ismeretes volt az akkori amerikai népesség körében és visszatetszést is szült. Egyfajta "csak azért is!" alapon neveztek el Kossuthról megyéket. Lehetséges, hogy ennek az Iowa északi részen levőnek korábban neve sem volt.

Abban az időben a megye legdélibb részén levő Új Buda és az északi részén levő Kossuth County a hold és a föld közötti távolságban voltak egymástól.

SZZ